

Radosław Witzak^{*}

**OPODATKOWANIE IKE I IKZE JAKO FORMY
GROMADZENIA ŚRODKÓW EMERYTALNYCH
ORAZ INSTRUMENT OPTYMALIZACJI PODATKOWEJ**

1. WSTĘP

Reformy zapoczątkowane w Polsce w 1999 r. wprowadziły system ubezpieczeń emerytalnych składający się z trzech filarów. Pierwszy i drugi filar mają charakter obowiązkowy, natomiast trzeci dobrowolny. Ma on na celu zwiększenie wartości emerytur wypłacanych w ramach obowiązkowych ubezpieczeń emerytalnych. Oszczędzanie na przyszłą dodatkową emeryturę może przybrać różną formę. W ramach trzeciego filaru zdecydowano się na wprowadzenie szczególnych programów mających zachęcić samych obywateli do dodatkowego oszczędzania na emeryturę. Należą do nich między innymi Indywidualne Konta Emerytalne (zwane dalej IKE) oraz Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego (zwane dalej IKZE). Prowadzone mogą być w formie funduszu inwestycyjnego, rachunku papierów wartościowych, rachunku bankowego oraz ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego¹.

Istotną rolę w zachęcaniu do udziału w tych projektach odgrywają przepisy podatkowe. Wprowadzono do podatku dochodowego od osób fizycznych ulgi i zwolnienia związane z przystąpieniem do IKE lub IKZE. Są one różne dla poszczególnych elementów III filaru systemu emerytalnego. Preferencje podatkowe przyczynić się mają do zwiększenia liczby osób oszczędzających na przyszłą emeryturę. Zarazem jednak wprowadzone rozwiązania podatkowe mogą stać się dla osób fizycznych formą zmniejszania obciążeń podatkowych.

Celem artykułu jest ocena regulacji podatkowych dotyczących IKE i IKZE jako formy zachęcającej do gromadzenia środków emerytalnych oraz instrumentu optymalizacji podatkowej.

^{*} Dr, Instytut Finansów, Bankowości i Ubezpieczeń, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki, 90-214 Łódź, ul Rewolucji 1905 r. nr 39.

¹ Por. art. 2 pkt 1 i 1a *Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego*, DzU 2004, nr 116, poz. 1205 ze zm.

2. SKUTKI PODATKOWE KORZYSTANIA Z IKE

Inwestycje kapitałowe z których można korzystać w ramach IKE podlegają generalnie opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób fizycznych. Jego wysokość wynosi 19% podstawy opodatkowania. W zależności od rodzaju instrumentu z jakiego korzysta oszczędzający podstawa opodatkowania jest ustalana w różny sposób. Dochody osiągnięte w ramach funduszy inwestycyjnych podlegają opodatkowaniu na zasadach ogólnych². W razie sprzedaży papierów wartościowych podstawa opodatkowania została określona jako dochód, jednakże ze specyficznym zdefiniowaniem tylko niektórych rodzajów kosztów jakie mogą być ujęte przy jego obliczaniu³. W przypadku odsetek (z inwestycji na rachunku bankowym) faktycznie podatek jest pobierany od przychodu⁴. Dla ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego podstawą opodatkowania jest również specyficznym zdefiniowany dla potrzeb podatkowych dochód⁵.

Podstawowym czynnikiem mającym wpłynąć na zakładanie IKE jest możliwość skorzystania w określonych sytuacjach ze zwolnienia z opodatkowania. Biorąc pod uwagę skutki podatkowe oszczędzania w III filarze systemu emerytalnego za pomocą IKE należy zwrócić uwagę na sposoby dysponowania środkami gromadzonymi na IKE. W ramach gospodarowania środkami mogą wystąpić różne sytuacje mające odmienne efekty podatkowe. Regulacje prawne wyróżniają trzy formy zachowań szczegółowo oraz specyficznym zdefiniowane w przepisach: wypłata, wypłata transferowa, zwrot.

Jedną z form zagospodarowania środków z IKE jest wypłata. Wypłata jest decyzją definitywnie kończącą analizowaną formę oszczędzania. Osoba nie ma bowiem możliwości ponownego założenia IKE⁶. Jako wypłatę traktuje się także wypłatę w przypadku śmierci ubezpieczonego. Skutkuje to także zwolnieniem z opodatkowania⁷.

W przypadku wypłaty środków z IKE występuje zwolnienie z opodatkowania osiągniętych zysków kapitałowych. Nie będzie bowiem pobierany 19% podatek przy spełnieniu pewnych warunków.

Podstawowym warunkiem jest niewypłacanie środków z konta przed osiągnięciem wieku 60 lat⁸. Warunek ten będzie także spełniony, jeśli osoba osią-

² Zob. szerz. J. Sekita, *Opodatkowanie dochodów osób fizycznych z inwestowania i lokacji majątku*, ABC a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2010, s. 96–97.

³ Zob. szerz. art. 30b ust. 2 *Ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych* (tekst jednolity DzU 2000, nr 14, poz. 176 ze zm.).

⁴ Zob. szerz. art. 30a ust. 1 pkt 3 *Ustawy z dnia 26 lipca 1991 r.*, *op. cit.*

⁵ Zob. szerz. J. Sekita, *Opodatkowanie...*, *op. cit.*, s. 77–86.

⁶ G. Szpor (red.), *System ubezpieczeń społecznych. Zagadnienia podstawowe*, LexisNexis, Warszawa 2011, s. 231.

⁷ M. Pogoński, *Podatek od zysków kapitałowych Gielda, odsetki, dywidendy, fundusze, IKE oraz inne przychody kapitałowe 2012*, Unimex, Wrocław 2012, s. 372.

⁸ G. Szpor (red.), *op. cit.*, s. 231.

gnie wcześniej prawo do emerytury, ale nie wypłaci środków przed osiągnięciem prawa do emerytury oraz przed ukończeniem wieku 55 lat. Innym warunkiem jest obowiązek gromadzenia środków przez okres 5 lat. Krótszy okres przewidziano dla osób urodzonych przed 1 stycznia 1949 r. przy spełnieniu pewnych dodatkowych warunków. Minimalny okres dla nich wynosi 4 lata, natomiast dla osób urodzonych przed 1 stycznia 1946 r. okres oszczędzania nie może być krótszy niż 3 lata⁹.

Kolejnym warunkiem jest określenie wielkości wpłat. Połowa wpłat musi być przeprowadzona nie później niż na 5 lat przed złożeniem wniosku o wypłatę środków pieniężnych. Ewentualnie uznaje się ten warunek za spełniony, jeżeli oszczędzający dokonał wpłaty co najmniej w pięciu dowolnych latach kalendarzowych¹⁰.

Takie sformułowanie warunków ma zachęcić do długoterminowego oszczędzania. Oznacza to jednak również dla oszczędzającego konieczność uwzględnienia rozłożenia w czasie planowanych wpłat. Może bowiem się okazać, że osoba nie będzie w początkowym czy nawet dalszym okresie być w stanie wygenerować większych wpłat przeznaczonych na oszczędzanie. Może to być spowodowane np. koniecznością spłaty kredytu mieszkaniowego. W efekcie większe kwoty będą mogły być przeznaczone na oszczędzanie dopiero w późniejszym okresie życia.

Zwolnienie z podatku od zysków obejmuje wpłaty określone ustawowym limitem. Początkowo wynosił on 150% prognozowanego średniego wynagrodzenia w kraju, obecnie 300% prognozowanego średniego wynagrodzenia w kraju, ze szczególnymi rozwiązaniami dla osób niepełnoletnich¹¹. Oznacza to konieczność ustalania limitu dla danego roku. Dotychczasowe limity wpłat przedstawia tab. 1.

Tabela 1

Limity rocznych wpłat na IKE zwolnionych z opodatkowania w latach 2004–2012

2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
3 435	3 635	3 521	3 697	4 055	9 579	9 579	10 077	10 578

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Pogoński, *Podatek od zysków kapitałowych Gielda, odsetki, dywidendy, fundusze, IKE oraz inne przychody kapitałowe 2012*, Unimex, Wrocław 2012, s. 369–370.

⁹ M. Pogoński, *op. cit.*, s. 371.

¹⁰ *Ibidem*, s. 371.

¹¹ G. Szpor (red.), *op. cit.*, s. 228.

Jak pokazuje tab. 1 limity corocznie z wyjątkiem 2010 r. zwiększają się. Kwoty wpłat, które w określonym roku ewentualnie przekraczają powyższe ograniczenia nie korzystają ze zwolnienia z opodatkowania. Niektóre fundusze tworzą wówczas specjalne konto dla kwot przekraczających roczne podatkowe ograniczenia. Osoby mogą środki tam zgromadzone pobierać bez ograniczeń wynikających z zasad obowiązujących dla IKE. Mogą również wykorzystywać na wpłaty w przyszłych okresach dla produktów określonych w IKE¹².

Należy jednak zwrócić uwagę na możliwość założenia jedynie jednego rodzaju konta. W regulacjach podatkowych została zawarta sankcja za ewentualne założenie dodatkowego konta. Polega ona na nałożeniu 75% podatku od wszystkich dochodów uzyskanych w ramach IKE. Według przepisów dochód jest rozumiany jako różnica między kwotą stanowiącą wartość środków zgromadzonych na indywidualnym koncie emerytalnym a sumą wpłat na indywidualne konto emerytalne. Nie może on być pomniejszany o ewentualne straty ponoszone przez podatnika z innych dochodów o charakterze majątkowym¹³. Kwestią problematyczną dla organów podatkowych może być ustalenie takiego faktu. Nie istnieje bowiem jeden centralny spis rejestrów umów zawieranych w ramach IKE¹⁴. Nie ma również obowiązku informowania organów podatkowych o fakcie zainwestowania w IKE. Tym samym istnieje bardzo ograniczona możliwość ustalenia przez organy skarbowe faktu korzystania z większej ilości kont niż jest ona przewidziana przez przepisy. Pomimo przewidzianej wysokiej sanacyjnej stawki za naruszenie przepisów zakazujących posiadania więcej niż jedno konto, brak obowiązku przekazywania informacji o zakładanych IKE może powodować wystąpienie oszustw podatkowych. Nawet w razie kontroli podatnika (jego deklaracji podatkowych) organ podatkowy nie będzie wiedział o fakcie skorzystania z kilku IKE. Fakt oszczędzania w ogóle w IKE nie jest bowiem nigdzie w deklaracjach ani dokumentach ujawniany. Tak długo jak środki będą inwestowane, organy podatkowe nie będą w ogóle wiedziały, że są one na różnych kontach.

Wypłaty transferowe są zmianą sposobu oszczędzania. W regulacjach przewidziano formy zmiany sposobu oszczędzania, które są traktowane jako wypłata transferowa. Zalicza się do nich: przeniesienie środków z jednej instytucji finansowej prowadzącej IKE do innej instytucji IKE, przeniesienie środków z jednej instytucji IKE do programu emerytalnego, przeniesienie środków zmarłej osoby z jednej instytucji IKE do innej instytucji finansowej prowadzącej IKE dla osoby uprawnionej po zmarłym, przeniesienie środków zmarłej osoby z jednej instytucji IKE do programu emerytalnego prowadzonego dla osoby upraw-

¹² M. Paciorek, *Najwięcej funduszy inwestycyjnych*, „Rzeczpospolita”, 16.09.2004, s. D3.

¹³ Zob. szerz. art. 30 ust. 1 pkt 7a oraz art. 30 ust. 3a *Ustawy z dnia 26 lipca 1991 r.*, *op. cit.*

¹⁴ M. Pogoński, *op. cit.*, s. 382.

nionej po zmarłym¹⁵. Wypłata transferowa przeprowadzona zgodnie z przepisami również korzysta ze zwolnienia z opodatkowania¹⁶.

Kolejnym sposobem zadysponowania oszczędnościami jest zwrot środków zgromadzonych na koncie. Następuje on w przypadku wypowiedzenia umowy przez którąkolwiek stronę umowy. Oznacza on faktycznie wycofanie środków do dyspozycji właściciela konta, z zastrzeżeniem, że nie zostanie potraktowany jako wypłaty transferowe albo wypłata. Skutkiem takiego działania jest konieczność zapłaty 19% podatku. Od 1 stycznia 2009 r. może nastąpić częściowy zwrot środków zgromadzonych na koncie. Będzie on podlegał opodatkowaniu, ale pozostałe wartości będą nadal korzystać z preferencji podatkowych. Taka forma wycofania środków do 2008 r. nie była przewidziana przepisami. Powodowała ona obawę dla ewentualnych wypłacających o skutki w razie konieczności wypłaty części środków w razie zdarzeń losowych (np. choroby, utraty pracy). Jako zwrot środków traktowane jest także pozostawienie środków na rachunku bankowym jeśli umowa wygasła a nie nastąpiła wypłata transferowa lub wypłata. Warto zauważyć, że osoba, która zdecydowała się na zwrot środków zgromadzonych na koncie może ponownie założyć konto¹⁷.

Powyższe rozwiązania mają zachęcić do odkładania środków na przyszłą emeryturę. Przewidziane w przepisach rozwiązania mają pozytywne i negatywne.

Niewątpliwą zaletą IKE jest możliwość przenoszenia środków finansowych do poszczególnych rodzajów form oszczędzania. Można również zmienić instytucję finansową z której usług się korzysta. Tego typu transfery nie są traktowane jako wypłaty środków. Tym samym nie podlegają opodatkowaniu. Można zatem dostosować politykę lokacyjną do potrzeb i skłonności do ryzyka danej osoby w jej konkretnej sytuacji.

Plusem IKE jest możliwość przerywania wpłat lub też zmniejszania przekazywanych na konto środków w razie pogorszenia się sytuacji finansowej.

Skorzystanie z IKE może być dodatkowo korzystne dla osób, które nie planują oszczędzać aż do osiągnięcia wieku emerytalnego (ewentualnie 60 lat przewidzianych w przepisach o IKE). Mogą one założyć konta np. w funduszu inwestycyjnym lub lokatę bankową i nie będą musiały opłacać podatku od zysków kapitałowych. Co prawda jeśli zdecydują się na wcześniejszą wypłatę środków – nie będą spełnione warunki odnośnie okresu oszczędzania – to powstanie obowiązek zapłaty podatku. Jednak będzie on pobrany od całkowitego dochodu osiągniętego przez oszczędzającego. Korzyścią będzie brak opodatkowania zysków osiągniętych w trakcie inwestycji oraz możliwość ich reinwestowania w ramach IKE. Gdyby te same kwoty dochodów były osiągnięte poprzez inne sposoby oszczędzania, to nie byłoby możliwości skorzystania ze zwolnienia z opodatkowania. Tym samym mniejsze wielkości byłyby dalej reinwestowane.

¹⁵ G. Szpor (red.), *op. cit.*, s. 229–230.

¹⁶ Por. art. 21 ust. 1 pkt 58a lit. c *Ustawy z dnia 26 lipca 1991 r...*, *op. cit.*

¹⁷ G. Szpor (red.), *op. cit.*, s. 230.

Dlatego warto rozważyć polecenie IKE nawet osobom, które nie zamierzają utrzymywać oszczędności do wieku emerytalnego, lecz planują oszczędności na średni okres np. 5 lat.

Warto zwrócić uwagę, że z IKE mogą skorzystać również osoby, które przeszły na emeryturę. Mogą one również skorzystać z tej formy oszczędzania. Nie ma bowiem w przepisach żadnych ograniczeń w zakresie wieku osób które mają prawo do użycia powyższego instrumentu finansowego. Również uzyskanie prawa do emerytury nie zabrania dalszego oszczędzania poprzez IKE czy nawet dopiero jego rozpoczęcia. Osoby w wieku emerytalnym jak najbardziej mogą mieć oszczędności. Co więcej ich inwestowanie jest jak najbardziej wskazane. Oczywiście zalecane jest, aby były to bezpieczne instrumenty (lokaty bankowe, fundusze pieniężne) i właśnie poprzez IKE stają się one bardziej opłacalne dla emerytów. Szczególnie jako instrument optymalizacji podatkowej wykorzystać można przepis pozwalający na dokonywanie wpłat przez co najmniej pięć wybranych lat (w niektórych wypadkach krócej w zależności od wieku oszczędzającego). Oznacza to, że wystarczy jak emeryt wpłaci jednorazową dużą kwotę na konto (oczywiście w ramach limitu) a w następnych latach będzie dokonywał już niewielkich wpłat (np. 100 zł rocznie). Środki będą korzystały ze zwolnienia z podatku kapitałowego. W razie potrzeby większej wypłaty można jej dokonać, nie tracąc prawa do zwolnienia z 19% podatku.

Obok zalet występują również wady.

Zdaniem niektórych autorów IKE mają wadę związaną z niepewnością co się stanie w przyszłości. Osiągnięcie korzyści podatkowych obarczone jest ryzykiem. Oszczędzający może nie dożyć wieku emerytalnego. Podatek od zysków kapitałowych może zostać zlikwidowany¹⁸.

Wadą IKE jest nieprecyzyjność niektórych przepisów dotyczących ustalania podstawy opodatkowania. W literaturze wskazuje się, że szczegółowe przepisy dotyczące ustalenia podstawy opodatkowania stosuje się od 2011 r. W niektórych sytuacjach budzić mogą wątpliwości interpretacyjne. Dotyczą one kwestii opodatkowania wyłącznie zysków uzyskanych w ramach ostatniego IKE czy również w ramach IKE i ewentualnie pracowniczych programów emerytalnych z których korzystał podatnik i dokonał wypłaty transferowej¹⁹.

Niejednoznaczną kwestią jest opodatkowanie dochodu, a nie przychodu w zakresie IKE. W przypadku inwestowania na rynku finansowym istnieje możliwość pomniejszenia przychodów o niektóre rodzaje kosztów. Natomiast dla IKE jest to dochód rozumiany jako różnica między kwotą stanowiącą wartość środków zgromadzonych na indywidualnym koncie emerytalnym a sumą wpłat na indywidualne konto emerytalne²⁰. Takie sformułowanie może sugerować, że nie ma możliwości ujęcia wszystkich kosztów podatkowych, które mogłyby

¹⁸ M. Pogoński, *op. cit.*, s. 436.

¹⁹ *Ibidem*, s. 387.

²⁰ Art. 30a ust. 1 pkt 10 *Ustawy z dnia 26 lipca 1991 r...*, *op. cit.*

poniejszy osiągnąć zyski (np. koszty literatury fachowej, szkoleń w zakresie informatyki). Dlatego inwestorzy decydujący się na wykorzystanie IKE jako formy optymalizacji podatkowej polegającej na czasowym odroczeniu płaconego podatku, powinni uwzględnić powyższy fakt, przy podejmowaniu decyzji o reinwestowaniu dochodów za pomocą IKE. W literaturze występują również stanowiska wskazujące na prawo do ujęcia w kosztach podatkowych wydatków na funkcjonowanie IKE (provizje itp.)²¹. Ponieważ powyższa kwestia nie jest wprost uregulowana w normach, wskazane byłoby doprecyzowanie przepisów lub wydanie interpretacji ogólnej przez ministra finansów.

W regulacjach przewidziano również skutki podatkowe występujące w razie częściowego zwrotu lub kolejnych częściowych zwrotów. Przy czym sformułowanie przepisów w niektórych sytuacjach budzić może wątpliwości interpretacyjne. Przykładowo dotyczy to sposobu rozliczenia podatkowego w przypadku przenoszenia środków z pracowniczych programów emerytalnych do IKE²².

3. EFEKTY PODATKOWE OSZCZĘDZANIA NA IKZE

IKZE są nową formą oszczędzania środków na przyszłą emeryturę. Podstawową korzyścią podatkową z gromadzenia funduszy na IKZE jest możliwość skorzystania z ulgi podatkowej. Oszczędzający może odliczyć od podstawy opodatkowania wpłaty na IKZE dokonane przez niego w danym w roku podatkowym. Z ulgi tej mogą skorzystać nie tylko osoby rozliczające się według skali podatkowej, ale również płacący podatek liniowy oraz ryczałt ewidencjonowany²³.

Ważnym elementem dotyczącym oceny IKZE jest określenie maksymalnych wpłat na konto, a tym samym wielkość maksymalnej kwoty odpisu od podstawy opodatkowania. Limit wysokości wpłaty jest ustalany w skomplikowany sposób indywidualnie dla każdej osoby. Wpłaty dokonywane na IKZE w roku kalendarzowym nie mogą przekroczyć kwoty odpowiadającej równowartości 4% podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie emerytalne, ustalonej dla oszczędzającego za rok poprzedni. Dodatkowo występuje limit dla wszystkich uczestników IKZE. Wpłaty dla każdego uczestnika nie mogą przekroczyć 4% kwoty ograniczenia rocznej podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe ustalonej za poprzedni rok²⁴. Co więcej określono również dla osób, dla których podstawa składek na ubezpieczenie emerytalne byłaby nie-

²¹ Zob. szerz. J. Sekita, *Opodatkowanie...*, *op. cit.*, s. 324–325.

²² Zob. szerz. M. Pogoński, *op. cit.*, s. 387–391; J. Sekita, *Opodatkowanie...*, *op. cit.*, s. 321–324.

²³ J. Sekita, *Jakie są warunki do skorzystania z ulgi w PIT*, „Rzeczpospolita”, 9.02.2012, s. D5.

²⁴ Por. art. 13a ust. 1 *Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego*, DzU 2004, nr 116, poz. 1205 ze zm.

wielka albo równa zero, odrębny poziom limitu indywidualnego. Zgodnie z przepisami oszczędzający może dokonać w roku kalendarzowym wpłaty na IKZE do wysokości 4% równowartości 12-krotności minimalnego wynagrodzenia za pracę w poprzednim roku kalendarzowym²⁵. W efekcie maksymalna wielkość wpłaty podlegająca odliczeniu na rok 2012 to 4 030,80 zł²⁶. W porównaniu z IKE nie jest ona wysoka, a należy pamiętać, że większość rozliczających PIT nie osiągnie tego limitu, czyli faktycznie dla ich wpłat ograniczenie będzie niższe.

Środki otrzymane w ramach IKZE są przyporządkowywane w podatku dochodowym jako dochody z innych źródeł. Do tej grupy zaliczać się będą kwoty uzyskane ze zwrotu z IKZE, wypłaty z IKZE oraz wypłaty dokonane na wypadek śmierci oszczędzającego. Oznacza to również, że dochody podlegają opodatkowaniu według skali podatkowej²⁷. Łączą się z innymi dochodami. Oczywiście ma to swoje konsekwencje. Następuje zmniejszenie podstawy opodatkowania w teraźniejszości a jej zwiększenie w przyszłości. Korzyści podatkowe takiego rozwiązania nie są jednoznaczne. Mogą wystąpić różne sytuacje. Nie znana jest w przyszłości wielkość dochodów jaką możemy otrzymywać oraz skala podatkowa według której oszczędzający będzie się rozliczać. Możliwość skorzystania z ulgi i przeniesienie obciążenia podatkowego w czasie może zachęcać osoby obecnie zamożne, które płacą najwyższą stawkę podatkową.

Przepisy zwalniają z opodatkowania wypłatą transferową w następujących przypadkach²⁸:

- pomiędzy instytucjami finansowymi prowadzącymi IKZE,
- na IKZE osoby uprawnionej po śmierci oszczędzającego,
- w związku z postępowaniem likwidacyjnym lub upadłościowym i przelaniem środków na IKZE oszczędzającego.

W efekcie zmiana IKZE np. z funduszu kapitałowego na lokatę bankową nie będzie obciążana podatkiem dochodowym.

Regulacje wprowadzają ograniczenie do korzystania tylko z jednego IKZE. Według przepisów „oszczędzający na IKZE ma prawo do odliczenia od dochodu wpłat na IKZE na zasadach i w trybie określonych w przepisach o podatku dochodowym od osób fizycznych, jeżeli na podstawie umowy o prowadzenie IKZE gromadzi oszczędności tylko na jednym IKZE”²⁹. Bez wątplenia oszczędzanie na więcej niż jednym IKZE powoduje utratę prawa do ulgi. Jednak niejednoznaczna jest interpretacja co do zakresu czasowego. Według restrykcyjnego podejścia podatnik traci prawo do ulgi w każdym okresie. Natomiast według interpretacji celowościowej tylko za te lata kiedy miał dwa i więcej IKZE³⁰.

²⁵ Por. art. 13a ust. 2 *Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r...*, *op. cit.*

²⁶ J. Sekita, *Jakie...*, *op. cit.*, s. D5.

²⁷ M. Pogoński, *op. cit.*, s. 97–98.

²⁸ Art. 21 ust. 1 pkt 58 b *Ustawy z dnia 26 lipca 1991 r...*, *op. cit.*

²⁹ Art. 4 ust. 2 *Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r...*, *op. cit.*

³⁰ J. Sekita, *Jakie...*, *op. cit.*, s. D5.

Biorąc pod uwagę fakt, że wszelkie ulgi należy interpretować ściśle, to wydaje się właściwsze podejście restrykcyjne. Nie są bowiem spełnione warunki zawarte w przepisach, zatem podatnik nie ma prawa do skorzystania z ulgi. Pojawić się może w takiej sytuacji problem przedawnienia zobowiązań podatkowych. Jeżeli osoba oszczędzała przez długi okres np. 10 lat tylko w jednym IKZE, to jeśli następnie założy kolejne konto, faktycznie organ podatkowy nie będzie mógł w razie wykrycia tego faktu, skorygować rozliczeń podatkowych, które już się przedawniły. Wskazane byłoby doprecyzowanie tej regulacji. Co więcej sformułowanie regulacji dotyczących skutków prowadzenia dwóch kont odnosi się jedynie do przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych. Nie ma w normach prawnych wspomnianych skutków dla osób płacących podatek od przychodów ewidencjonowanych. Takie sformułowanie w akcie prawnym sugeruje, że powyższa grupa podatników nie będzie ponosiła żadnych konsekwencji korzystania z większej ilości IKZE. Czyli może odliczać wpłaty na większą ilość kont niż podatnicy płacący PIT. Można się spodziewać, że organy podatkowe podpierając się wykładnią celowości nie będą zgadzały się na takie rozumienie przepisów. W celu uniknięcia sporów wskazane byłoby doprecyzowanie tej regulacji również w tym zakresie.

Ocena skutków podatkowych dla IKZE nie jest jednoznaczna. Występują zarówno pozytywne jak i negatywne.

Ulga podatkowa z tytułu wpłat na IKZE może zachęcić do gromadzenia środków na przyszłą emeryturę. Osoby chcące legalnie zmniejszyć obciążenia podatkowe mogą uznać, że warto skorzystać z tej formy oszczędzania.

Przepisy przejściowe dały dodatkowe uprawnienie dotychczas oszczędzającym w ramach IKE. Osoby które dokonają do końca 2012 r. przelania środków z IKE na IKZE nie będą płaciły podatku związanego z transferem środków, natomiast wolno im obniżyć podstawę opodatkowania w podatku dochodowym od osób fizycznych jako korzystanie z przewidzianej nowej ulgi. Jeżeli wysokość przelanych środków byłaby wyższa od limitu dla danego roku, to odliczenia mogą być dokonywane w kolejnych latach³¹.

Możliwość przelania środków na IKZE do 2012 r. jest szczególnie korzystne dla osób osiągających wysokie dochody objęte najwyższą stawką podatkową. Będą one mogły dokonać odliczeń kwot już zgromadzonych na IKE, czyli korzystających ze zwolnienia z podatku kapitałowego, a dodatkowo zmniejszą podstawę opodatkowania przy bieżących rozliczeniach.

Wprowadzenie odpisu od podstawy opodatkowania IKZE jest lepszym zabezpieczeniem przed pokusą popełnienia nadużyć podatkowych. Skorzystanie z ulgi w związku z zawarciem większej ilości umów niż jest dozwolona jest łatwiejsze do wykrycia w razie przeprowadzenia kontroli podatkowej, niż jest to w IKE.

³¹ *Ibidem.*

Plusem IKZE dla osób fizycznych o niewielkich dochodach może być korzystanie z IKZE w formie funduszu kapitałowego nawet z zamiarem wycofania środków przed okresem przewidzianym w przepisach. Wycofane środki będą doliczane do przychodów z innych źródeł. Tym samym podlegać będą opodatkowaniu stawką wynikającą ze skali podatkowej. Dla osób, które nie mają wysokich dochodów będzie to 18%. Natomiast dochody osiągane poza systemem IKZE byłyby objęte stawką 19%. Jeżeli osoba planuje nawet krótkoterminową inwestycję i ma wybór ofert o tej samej stopie zwrotu na IKZE i poza IKZE, to korzystniejsze podatkowo wydaje się zainwestowanie za pomocą IKZE. Naturalnie osoby mające wyższe dochody, które powodują przekroczenie najwyższego progu podatkowego również mogą traktować IKZE jako krótkoterminową formę inwestycji pozwalającą zmniejszyć obciążenia podatkowe. Oczywiście jeśli korzystając z ulgi już znajdują się w najwyższym przedziale skali. Szczególnie opłacalne IKZE może być dla osób, które płacą podatek według najwyższej stawki, ale przewidują spadek swoich dochodów do niższego przedziału skali podatkowej. Wówczas odpisując od podstawy opodatkowania zyskują 32% zwrotu podatku, ale przy zwrocie środków zapłacą jedynie 18% podatku.

System limitów preferuje osoby zamożne, które są zatrudniane na umowy o pracę. Natomiast nie należy zapominać, że w Polsce istnieje duża grupa osób, która osiąga dochody z innych form zarobkowania. Występuje liczne grono prowadzących działalność gospodarczą. Ogromna większość osób prowadzących działalność gospodarczą wybiera minimalną kwotę od której płaci składki na ubezpieczenie społeczne. Dodatkowo osoby które rozpoczynają działalność gospodarczą płacą przez dwa lata ulgowe składki naliczane od 30% minimalnego wynagrodzenia. Chociaż z działalności gospodarczej mogą mieć faktycznie znacznie wyższe dochody. Jednakże ich emerytury w przyszłości będą niskie w porównaniu do osiąganych dochodów w trakcie aktywności zawodowej. Podobna sytuacja dotyczy osób zatrudnianych na umowy o dzieło, zlecenia. Przy umowach o dzieło w ogóle nie występuje obowiązek opłacania składek na ubezpieczenie emerytalne. Natomiast przy umowach zlecenie, po spełnieniu pewnych warunków, istnieje możliwość płacenia składek emerytalnych tylko od niektórych umów. Występuje zatem grupa osób, która opłaca składki na ubezpieczenie emerytalne od niewielkiej kwoty, albo w ogóle. Tym samym instrumenty funkcjonujące w ramach trzeciego filaru powinny właśnie tego typu osoby zachęcać do oszczędzania. Jednakże sposób ustalenia limitu nie będzie zachęcał ich do założenia IKZE. Wysokość wpłat będzie dla nich niewielka. Dla tego warto rozważyć wprowadzenie zmian w tym zakresie.

Formuła ulgi podatkowej nie obejmuje osób rozliczających się za pomocą karty podatkowej oraz rolników. Nie mają oni żadnych bodźców podatkowych do zwiększenia oszczędności poprzez IKZE.

Co więcej sposób obliczania ulgi może nie dawać korzyści dla niezamożnych osób posiadających liczne potomstwo. Sama maksymalna wysokość wpłat

może nie być dla nich wysoka. Poza tym korzystać mogą z ulgi na dzieci. Przy niewielkich dochodach i dużej liczbie dzieci nie wystarcza podatku do odliczenia całości ulgi na dzieci. Tym samym nie będzie bodźców do oszczędzania w ramach IKZE ponieważ zmniejszenie podstawy opodatkowania nie da dodatkowych podatkowych korzyści.

Minusem podatkowych regulacji jest występowanie problemów z ustaleniem podstawy opodatkowania. Według niektórych opinii opodatkowaniu będzie podlegał sam przychód. Jako podstawę opodatkowania traktować będzie się całą kwotę przychodu. Tym samym może dojść do sytuacji kiedy również opodatkowaniu będzie podlegała strata³². Takie podejście wydaje się być wątpliwe. Przychody z IKZE są zaliczane do przychodów z innych źródeł, jednakże dla tego rodzaju przychodów stosuje się ogólne zasady ustalania kosztów. Kosztem nie będą wcześniej poniesione wpłaty na rzecz IKZE w związku przepisem pozwalającym na skorzystanie z ulgi, jeżeli wydatki nie zostały zaliczone do kosztów uzyskania przychodów³³.

Jednakże odliczać można będzie również inne wydatki, które są związane z pozyskiwaniem przychodów. W przypadku inwestowania w fundusze kapitałowe, inwestycje giełdowe są to koszty zakupu literatury fachowej. Przepisy nie precyzują sposobu rozliczenia takich kosztów. Zastosowanie powinna mieć w takiej sytuacji ogólna reguła zgodnie z którą koszty uzyskania przychodów są potrącane tylko w tym roku podatkowym, w którym zostały poniesione³⁴. W efekcie mogą wystąpić wątpliwości, czy w razie jednorazowej wypłaty środków lub zwrotu środków będzie można wówczas odliczyć związane z nimi koszty, czy też należy je wykazywać w zeznaniu podatkowym w momencie ich ponoszenia. Wykładnia celowościowa sugerowałaby odmienne podejście, czyli odliczenie kosztów w momencie wypłaty, jednakże sformułowanie przepisów nakazywałoby odliczanie wydatków na bieżąco. Przy braku osiągnięcia przychodów z innych źródeł oraz sposobu rozliczania strat powodować może, że faktycznie część wydatków „przepadnie”. Nie będą one pomniejszały dopiero w przyszłości osiągniętego przychodu.

Wątpliwości interpretacyjne pojawić się mogą również przy częściowym zwrocie lub wypłacie. Powstać może wówczas problem rozliczenia wcześniej poniesionych kosztów. Według jednego z możliwych podejść osiągnięcie jakiegokolwiek przychodu (czyli nawet niewielkiej wypłaty) daje uprawnienie (a nawet obowiązek) do odliczenia całości kosztów wpłat. Możliwa jest również interpretacja zakładająca rozliczenie proporcjonalne. Pobór podatku przez płatników również może zdaniem niektórych autorów budzić pewne wątpliwości³⁵. Wskazane byłoby doprecyzowanie przepisów w tym zakresie.

³² M. Pogoński, *op. cit.*, s. 437.

³³ J. Sekita, *Poznaj podatkowe skutki oszczędzania na dobrowolną emeryturę*, „Rzeczpospolita”, 9.02.2012, s. D4.

³⁴ Por. art. 22 ust. 4 *Ustawy z dnia 26 lipca 1991 r...*, *op. cit.*

³⁵ M. Pogoński, *op. cit.*, s. 438–439.

4. PODSUMOWANIE

Do rozwoju trzeciego filara ubezpieczeń emerytalnych przyczynić się mają oszczędzanie na IKZE i IKE. W celu zwiększenia atrakcyjności tych form wprowadzono ulgi i zwolnienia do podatku dochodowego od osób fizycznych. Wprowadzenie zwolnienia i ulgi w PIT dotyczące IKE i IKZE jest przejawem realizacji funkcji stymulacyjnej podatków³⁶. Preferencje podatkowe zachęcić mają do określonego działania i zachowania. W przypadku IKZE i IKE do oszczędzania w trzecim filarze. Skutek jest osiąganym za pomocą innych instrumentów podatkowych. Dla IKE jest to zwolnienie z opodatkowania zysków kapitałowych. Natomiast dla IKZE zmniejszenie podstawy opodatkowania i tym samym wysokości płaconego podatku. Podstawową podatkową różnicą jest moment osiągnięcia korzyści ekonomicznych. W IKZE jest on widoczny od razu dzięki odpisowi od dochodu. W IKE dopiero przy faktycznym skorzystaniu ze zwolnionych dochodów z inwestycji. Jednakże regulacje w wielu aspektach nie są precyzyjne i jednoznaczne. Warto rozważyć wydanie interpretacji ogólnej w celu rozwiania ewentualnych wątpliwości oraz dokonać nowelizacji przepisów.

Jedną z wad IKZE jest skomplikowany sposób ustalania podstawy wpłat. Należałoby rozważyć wprowadzenie prostszego sposobu ustalania wielkości wpłat i tym samym korzystania z ulgi podatkowej. Limit powinien zostać określony w podobny sposób jak dla IKE. Warto wprowadzić roczny maksymalny limit dla wszystkich oszczędzających. Oczywiście nie musi być to ta sama kwota jak dla IKE, lecz podobna formuła uwzględniająca sytuację finansów publicznych.

Bez wątpienia osobom planującym oszczędności w wielkości wyższej niż wynika ona z limitów dla jednej z form oszczędzania warto polecić także drugi analizowany sposób gromadzenia środków na dodatkową emeryturę. Łączenie IKZE i IKE może być optymalnym rozwiązaniem dla osób chcących zaoszczędzić na czas osiągnięcia wieku emerytalnego.

Jednakże zarówno IKE jak i IKZE mogą stać dodatkowymi instrumentami zmniejszania obciążeń podatkowych. Korzystać z nich mogą osoby niekoniecznie planujące oszczędzanie do emerytury, lecz zamierzając wypłacić środki wcześniej. Oczywiście nie można wykluczyć, że niektóre osoby wybierając IKZE lub IKE jedynie w celach optymalizacji podatkowej, zdecydują się na korzystanie z tej formy oszczędzania aż do osiągnięcia przewidzianego w przepisach wieku emerytalnego. Czyli zostanie osiągnięty pierwotny cel implementacji IKZE i IKE.

³⁶ Zob. szerz. A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, LexisNexis, Warszawa 2011, s. 273.

Radosław Witeczak

**THE TAXATION OF IKE AND IKZE AS THE FORMS OF ACCUMULATING
RESOURCES FOR RETIREMENT AND TAX PLANNING**

In the article the tax effects of „IKE” and „IKZE” were presented. The areas of tax risk concerning the use of „IKE” and „IKZE” in the Personal Income Tax were given. The tax avoidance instruments by using „IKE” and „IKZE” were discussed.

Key words: the taxation of „IKE”, the taxation of „IKZE”, PIT.